

¡BOMBA!

Paz y justicia al país,
primero por Michoacán;
también hace falta plan
para ganado y maíz

K'untzil

Lunes 10 de noviembre de 2025

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 11 · NÚMERO 2603 · www.lajornadamaya.mx

U waajil finadóos: u xt'uchitoilo'ob Xocchel

Jump'él ti' le k'aanan ba'ax ku yets'kúunsa'al ti'al u k'aamal pixano'ob tu k'iinil finadose', leti'e' ki' waajo'. To'on yucatánilo'one' yaan ki' waaj kbeetik ti'al le k'iino'oba', ts'o'oke' noj chiik'ulal ti'al maaya kaa'jo'ob. Jela'an ti' le suuk u beeta'al tu chúumuk kaajilo'ob México. Ba'ale' yóok'olal le seen k'a'aytajil ku beeta'al ti' pan de muertoe', ts'o'ok u káajal u tu'ubul waaj ku beeta'al te'el kaa'jo'obo'.

Xocchele', jump'él u méek'tankaa'jil tu chúumkil Yucatáne', láayli' u beeta'al u waajil finadóos. U k'aaba' waaje': xt'uchito wa ts'ulito. K'aaba'inta'an xan beey pan de

figuritas, pan de muñequito wa chéen u panil finados. Xt'uchito'obe' waaj ku beeta'al yéetel anís beyxan mantequilla. Ku beeta'al ti'al u k'iinil 30 ti' octubre ti'al u yets'kúunsa'al tu sáasbal u k'iinik 31, ti'al u animasil mejen paala. Beyxan, yaan ku beeta'al ti'al le biixo', 8 ti' noviembre; yéetel biix k'alik mes, 30 ti' noviembre. Kex tumen ku yets'kúunsa'al ti'al palaale', te'el k'iino'oba' ku ts'a'abal xan ti'al nukuch máak, tumen tu kaajil Xocchele' tuláakal máak jaantik, je'el ba'axak u ja'abil.

U waajil xt'uchitoe' ku beeta'al yéetel u formail báaxalo'ob je'el bix xchikil wa muñeca, ba'ale' yaan xan

ku beeta'al yéetel u formail mejen paalal, woojo'ob, sirenas, péepen, áak, u pool k'éek'en, pato, úukum, juuj, miis, eek', rosas, kayo'ob, xoolte', yéetel je'el ba'axak biin taak tu pool máak.

Ma' xaan wa waaj beya', taal ti' u waajil ánima wa pan votivo ti'al animas suuk u beeta'al ti' jayp'él u kaajilo'ob España, je'el bix Segovia, Valencia, Salamanca, León, Cataluña yéetel Islas Baleares, tu'ux suuk ka'ach u biinsa'al najil k'uj ti'al u bendecir'taal, ts'o'okole' ku t'o'oxol ti' óotsil wiinik ti'al u payalchi'ob yóok'lal le animaso'obo'. Waajo'obe' suuk u beeta'al ka'ach de wóolis wa de beey u wiinkilal máak.

Ka'aj k'uch sak wiinik ti' maaya lu'ume', taasa'ab xan u harinail trigo, beyxan u meyajil panaderíail tu paach. Waaje' suuk ka'ach u beeta'al ti' conventos tumen fraileob franciscano'ob, yéetel tumen monjas concepcionistas, ti'al u jaanta'al tumen ayik'al máako'ob (sak wiinik yéetel ts'uulo'ob), ba'ale' tak siglo XVIII káaj u beeta'al waaj ti' yaanal kúuchilo'ob. Beey úuchik u káajal yáax panaderíasil tu kaajil Jo'. Ka'aj máan k'iine', k'uch xan te'el mejen kaa'jo'obo', ts'o'oke' ki'chaj u yu'uba'al tumen máaxo'ob chan ma'alob u náajal.

TS'ÍIB YÉETEL OOCHEL: LEOBARDO COX TEC